

Duinen en strandwallen, naar een gebiedsgericht beleid ?

MARTIN DE JONGE

De duin- en bollenstreek wordt steeds meer onderdeel van de Randstad. De verstedelijking betekent voor de duinen: meer recreatie, meer waterwinning en nog minder natuur.

Op initiatief van de Stichting Duinbehoud bespraken zo'n zestig deskundigen op 1 december 1993 de toekomst van de duinstreek van Den Haag tot Noordwijkerhout. Hoe kan het natuur- en milieubeleid worden versterkt en het open karakter van de streek behouden? Kan de binnenduinzoom een buffer vormen tussen stad en natuur? Is er een gebiedsgericht beleid nodig?

Sommige deelnemers aan de workshop hebben het volgende toekomstbeeld voor ogen gehad. Het is omstreeks 1998. De Duinstreek Commissie heeft zojuist overeenstemming bereikt over de toekomstige inrichting van de duinstreek en daartoe ook een 100-punten-plan aangenomen. De Commissie bestaat uit vertegenwoordigers van de provincie, gemeenten, waterschappen, agrarische sector, drinkwaterbedrijven, natuurbeheerders, milieu- en recreatie-organisaties. De Commissie had van rijk en provincie de opdracht gekregen een gebiedsgericht beleid op te zetten voor de duin- en bollenstreek in Zuid-Holland.

In de opgestelde gebiedsvisie hebben natuur en landschap een zwaar accent gekregen. De meeste partijen zijn het erover eens dat deze achtertuin van de Randstad teveel verstedelijkt en verloederd is. Er zullen geen nieuwe woningen meer worden bijgebouwd, de bestaande woonwijken zullen landschappelijk goed worden afgerond, de beschikbare woningvoorraad zal veel beter worden benut, de bollenteelt zal binnenkort schoon produceren, deels op andere percelen, en de ruimte voor groene recreatie zal aanzienlijk worden uitgebreid. De resterende natuurgebieden (duinen, landgoederen en weidegebieden) zullen door ecologische verbindingzones (bijv. "schone" sloten en slootranden met "spuitvrije" zones) met elkaar worden verbonden, daarbij inspeliend op de historische samen-

hang van strandwallen en -vlakten. De agrariërs zullen door hun andere teeltpraktijk ook meer natuurwaarden (met name langs de slootranden) op hun grond krijgen. Zij krijgen de verantwoordelijkheid voor het beheer daarvan, en worden daarvoor ook financieel beloond. De natuur in het duingebied zal meer ademruimte krijgen door concentratie van recreatie langs de randen, door geleiding van recreanten naar nieuwe "gebruiksnatuur" en door regeneratie van waterwingebieden. Langs de binnenduinstrand komt een brede duinzoom met schraallandvegetaties, duinbeken en -rellen, kleinschalige tuinbouw, dagrecreatieterreinen en puttenseries voor diepinfiltratie.

De partijen zijn - ook op papier - overeengekomen dat dit plan de leidraad zal zijn voor al hun activiteiten. De bevolking is regelmatig geïnformeerd en gehoord. Het komt nu op uitvoering aan. Regelmatig zal de komende tijd in het kantoor van de Duinstreek Commissie de voortgang worden besproken.

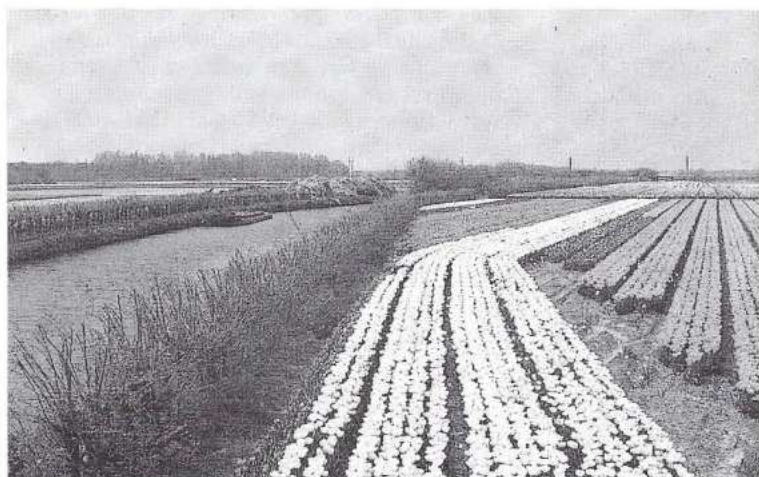
Streek verloederd

Dat er alle aanleiding is voor een ambitieuze aanpak, wordt duidelijk als we de film van de laatste decennia nog eens draaien. De samenhang van ons natuurlijke kustlandschap hebben we laten verdwijnen. Eerst is het strandwallenlandschap zodanig op de schop gegaan dat de ecologische en landschappelijke kwaliteit, gebaseerd op de ruimtelijke afwisseling van bodemtypen, hydrologie en reliëf, vrijwel verdween. Vervolgens werden de relaties tussen de Jonge en de Oude Duinen doorgesneden. De keten van Jonge Duinen viel in stukken uiteen door de uitdijende badplaatsen en aan de overblijvende duingebieden wordt nog steeds geknabbeld. Nog maar één derde van het oorspronkelijke duingebied heeft zijn natuurlijke karakter behouden, nog afgezien van de gevolgen van het recreatieve gebruik.

Consensus?

Een belangrijk element van de gebiedsgerichte aanpak zoals die de afgelopen jaren is ontwikkeld (door de diverse overheden) is, dat alle belangrijke partijen erbij betrokken worden. Dat kan een groot draagvlak voor de ontwikkelde plannen opleveren. Het kan bijvoorbeeld betekenen dat agrariërs zich deels ook natuurbeheerders gaan voelen. Keerzijde van dit model is dat iedere partij zijn eigen belangen meeneemt naar de onderhandelingstafel en dat over alles compromissen gesloten moeten worden. Geen enkele partij zal helemaal zijn zin kunnen krijgen. En wetende dat natuur, milieu en landschap traditioneel een zwak belang vertegenwoordigen, moeten natuur- en milieuorganisaties zich vooraf terdege afvragen hoeveel natuur en milieu met een gebiedsgerichte aanpak zullen opschieten. In de nota "Duinen voor de Wind" van de Stichting Duinbehoud wordt een gebiedsgerichte aan-

Polderslootjes in het bollengebied kunnen met de oeverzones de basis vormen voor ecologische en recreatieve verbindingen (foto: Stichting Duinbehoud).

pak genoemd als methode om de visie uit deze nota verder te werken. Belangrijk argument daarbij is, dat hierbij de verschillende beleidsinstrumenten goed gecoördineerd kunnen worden ingezet. Een andere overweging is dat natuurontwikkelingsprojecten in de duinzoom, zoals ook aangegeven in het Natuurbeleidsplan, nogal wat gevolgen voor het (agrarisch) grondgebruik zullen hebben. Eén van de hoofddoelen van de workshop van 1 december was om te peilen of er muziek zit in zo'n gebiedsgerichte aanpak in Zuid-Holland: of er voldoende parallelle belangen te onderscheiden zijn en of er voldoende enthousiasme is voor een nieuwe overlegstructuur bovenop de bestaande. Een afgerond antwoord kan daarop zo kort na de workshop nog niet gegeven worden. Daarvoor lag er te veel op tafel: verstedelijkingsplannen, natuurontwikkeling en grootschalige verplaatsingsplannen voor de bollenteelt maken de uitgangssituatie onzeker. Maar wellicht mede door deze plan-

nen was er zeker enthousiasme te bespeuren voor een gezamenlijke aanpak. Er werd een groot aantal punten genoemd waarop de belangen van een aantal partijen parallel lopen, bijv. extensivering van de bollenteelt, uitbreiding van kombinatieteelten, betere benutting van de woningvoorraad en van inbouw mogelijkheden in de zone Leiden - Katwijk, terugdringen van de automobiliteit, het benutten van de Haarlemmermeer voor bos, woningen en bollenteelt, meer gebruiksnatuur, meer ruimte voor natuurbeleving. Als de Haarlemmermeer inderdaad in de diverse scenario's een grote rol gaat spelen, moet deze polder ook zeker onderdeel zijn van de gebiedsgerichte aanpak.

Multifunktionele duinzoomprojecten

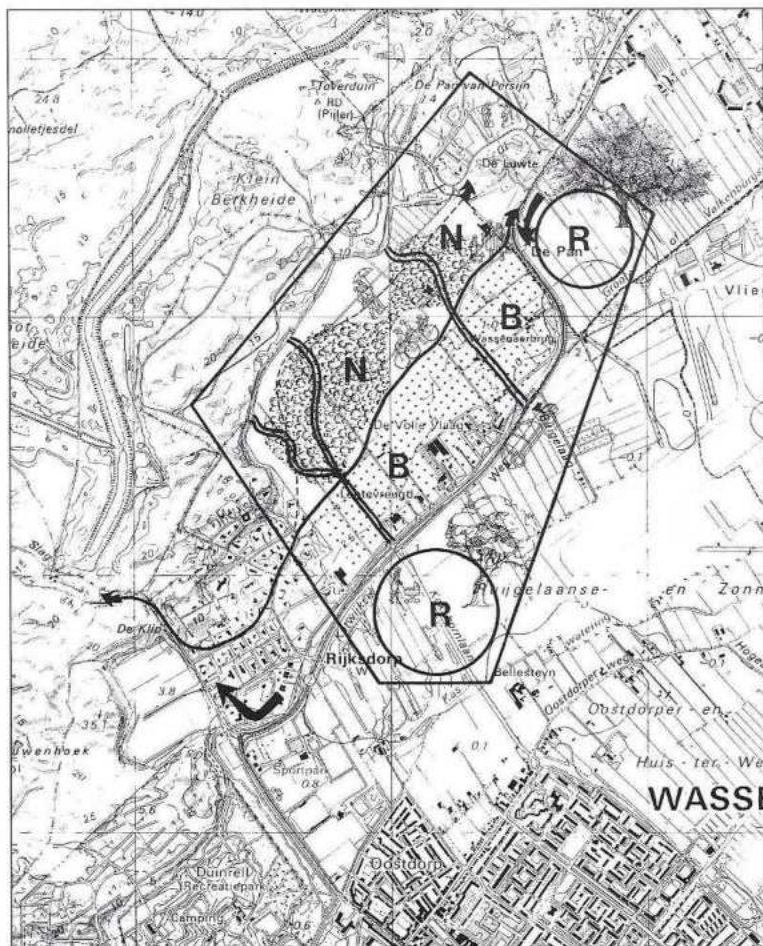
Vanuit een oogpunt van duinbehoud en natuurontwikkeling zal de duinzoom het meest profiteren van een gebiedsgerichte aanpak. Er is veel voor te zeggen hier hoog op in te zetten. Want de grens tussen duingebied en achterland is nu op de meeste plaatsen messcherp geworden: een deel van het duin is afgegraven waardoor een steile rand is ontstaan. Duinbeken zijn rechtgetrokken tot kale polderslootjes en bollenteelt en wegen zijn opgerukt tot aan de rand van het duin. Met natuurontwikkeling in de duinzoom kan de schade deels hersteld worden. Om de gedachten te bepalen: een zone van enkele honderden meters breed met binnen-duinbos en bloemrijke weiden op de gradiënt van nat naar droog. Daar ontstaan kwelzones met poelen en meanderende beken die aan de duinvoet ontspringen. Deze beken met oeverzones vormen tevens aangrijpingspunt voor ecologische en recreatieve verbindingen met het strandwallengebied. Een andere dringende wens is de vermindering van de recreatiedruk in het duingebied. De aantrekkingskracht van strand, duinen en zee zal veel mensen naar de kuststreek blijven lokken. In de duinzoom zouden hiervoor opvangmogelijkheden kunnen worden geschapen. Multifunktionele duinzoomprojecten op een wat grotere schaal zijn hiervoor een aantrekkelijke vorm. Centraal daarin staat de ontwikkeling van "belevings-natuur" of zelfs "gebruiks-natuur": er worden zones duinbos tot ontwikkeling gebracht met (na enige tijd) grote dieren zoals reeën of edelherten, er komen kleinschalige voorzieningen zoals klimbomen, klimhellingen, speelvijvers, schuilhutten, hondenpoepplaatsen, een natuurkampeerveldje en een theehuis. Hier vandaan zijn rondwandelingen mogelijk door de duinen, naar het strand en langs de bollenvelden. De bijbehorende parkeervoorzieningen komen in de plaats van parkeerplaatsen in de duinen. In dergelijke gebieden is wellicht ook plaats voor waterwinning, bijv. door middel van diepinfiltratie of gebruik van afstromend diep grondwater. De ontwikkeling van dergelijke multifunktionele gebieden moet gepaard gaan met een striktere recreatiezonering in het duingebied. In figuur 1 wordt dit idee grofweg uitgewerkt voor de duinzoom bij Rijksdorp. Bij de Valkenburgse Plas bij Leiden is een transferia gedacht, een grote parkeergelegenheid met openbaar vervoerverbinding naar het strand via de Wassenars Slag.

Inrichting en beheer

In de bestaande natuurgebieden, vooral in het duingebied en de landgoederen, is het verder vooral een kwestie van betere inrichting en beter beheer.

Figuur 1: Schematische weergave van een multifunktioneel project Rijksdorp-Lentevreugd bij Wassenaar. Een deel van het plangebied blijft in gebruik voor bollenteelt (B), de duinzoom wordt bestemd voor natuurontwikkeling (N) met daarin enkele duinbeken. Het natuurgebied kent een mozaïkstructuur, waarbij grazige delen worden afgewisseld met hoger opgaande begroeiing. Door het natuurgebied loopt een smal wandelpad. Op de grens van natuurgebied en bollengebied komt een fietspad met aansluiting op de Wassenars Slag.

Verder zijn twee lokaties voor intensieve recreatie ingetekend; bijvoorbeeld voor trapveld, golfbaan, speeltuin, theehuis of kinderboerderij. Met dikke pijlen is een openbaar vervoerverbinding aangegeven met strand en Valkenburgse Plas.

Dit overgangsgebied tussen stad en natuur bij Katwijk wordt mogelijk volgebouwd (foto: Marc Janssen).

Deze gebieden zijn planologisch al veilig gesteld en/of vallen onder de Natuurbeschermingswet. Hier gaat het o.a. om het verminderen van milieuschade. Door technische maatregelen kunnen verlaagde grondwaterstanden weer omhoog en kan gebiedsvreemd water worden geweerd. Sanering van bestaande verontreinigingen is hier urgent. Een ander belangrijke groep van maatregelen ligt op het terrein van ontsnippering. Met technische voorzieningen kan de barrièrewerking van wegen, kanalen en spoorlijnen voor bepaalde organismen worden verminderd, waardoor de populaties in de verschillende natuurgebieden een grotere overlevingskans krijgen en bepaalde gebieden gekoloniseerd kunnen worden. Beter afstemming van het natuurbeheer is ook een punt dat meer aandacht heeft. Dit geldt voor de duinbeheerders, maar zeker ook voor de diverse landgoedeigenaren. Een beheersoverleg, waarin de beheerders elkaar regelmatig ontmoeten, kan hiervoor een soepele oplossing zijn. Daar kan het gebruik van subsidies voor terreinbeheer, aankoop, recreatievoorzieningen, bodembescherming, anti-verdrogingsmaatregelen, ontsnippering, enz. ook beter gecoördineerd worden.

Door verstedelijking en recreatie is het duingebied op veel plaatsen aangetast (foto: Marc Janssen).

Oprukkende woningbouw

De stemming op 1 december was wat bedrukt vanwege de recente provinciale plannen voor verstedelijking in de Bollenstreek en grootschalige verplaatsing van bollengrond naar de Haarlemmermeer. Door de bollensektor worden deze plannen gezien als een zwaard van Damocles. Ook de gemeenten, verenigd in het Samenwerkingsorgaan Duin- en Bollenstreek, staan niet te juichen. Het is duidelijk dat de provincie zich wil houden aan de taak ruim 20.000 woningen hier "weg te zetten". Want "Leiden is volgebouwd", aldus Leiden, en van het Groene Hart is al teveel verdwenen. De provincie lijkt nog onvoldoende greep te hebben op de almaar voortgaande verstedelijking. Kreatievere methoden, zoals toegepast in Heemstede, om de bestaande-woningvoorraad effectiever te benutten, liggen erg gevoelig. Toch is het vanwege de grootschalige problematiek aan de provincie om hierin knopen door te hakken. Dezelfde provincie die eerstverantwoordelijke is voor de kwaliteit van natuur en landschap. Vanuit natuur en landschap bezien zou een verstandige keuze zijn: het zoveel mogelijk verdichten van bestaande woonlocaties, en enkele grootschalige bouwlocaties elders in de provincie (b.v. uitbreiding Zoetermeer-Oost, Hoeksche Waard) gekombineerd met hoogwaardige aansluitingen op het openbaar vervoer.

Initiatieven

De stofwolken die de provinciale plannen hebben doen oplaaien vormen wel een goede voedingsbodem voor gebiedsgerichte initiatieven. Er is het een en ander in beweging, maar er zal nog wel meer voorwerk moeten worden gedaan, allereerst door de provincie. Er zullen ook nog meer gemeenten moeten worden geïnteresseerd, en de verschillende sectoren zullen hun wensen vooraf duidelijker moeten formuleren. Voor natuur, milieu en landschap zal bijvoorbeeld op tafel moeten komen hoeveel hectares natuurontwikkeling, relatienotagebied en recreatiegebied erbij zullen moeten komen, in welke stappen de gewenste milieukwaliteit gerealiseerd moet worden en in welke stappen de grondwaterwinning wordt verminderd. Verder zullen de plannen goed afgestemd moeten worden op bestaande planvormen en overleggen over de bollensektor, over het duinbeheer, over de regeneratieplannen, over de interprovinciale afstemming van woningbouw, infrastructuur en bollenteelt, en tussen de gemeenten onderling. In eerste instantie zal de Stichting Duinbehoud ook de provinciale verstedelijkingsplannen bestuderen in relatie tot de toenemende recreatiedruk op de duinen. Kernpunt voor Duinbehoud blijft echter de duinzoom, waar nog heel wat zal moeten gebeuren in de sfeer van natuurontwikkeling, herinrichting, recreatie-opvang en waterwinning.

Martin de Jonge was coördinator van de workshop "Een leefbare duinstreek".